

Nagy Gábor

Buda Ferenc-torzó könyvekkel

„... nem szeretem, ha az ember rátarti, hivaalkodó törpe módjára elhomályosítani igyekszik a Mindenség fényeit. Napjainkban a fényszennyezés már ott díszleg a környezetkárosító tényezők sorában. Földi káprázatok tolakódnak a mennybolt magasztos látványa elé, s a városlakó ember lassacsckán el is felejt, milyen lehet a tiszta, csillagos ég.”

(Buda Ferenc: Rendkeresés. Jegyzetlapjaimból)

1. Egy magyar európai

Ha valóban az az európaiság mércéje valamely magyar író vagy költő esetében, hogy műve mennyire illeszthető be a legújabb nyugat-európai folyamatok (t)rendjébe, akkor Buda Ferenc ma minden bizonnyal az egyik „le Európáibb” magyar költőnk. Skandináv, német és francia példákat idézhetnénk annak igazolásául, hogy a nem annyira földrajzi, mint társadalmi értelemben vett Nyugat-Európa kulturális közbeszédének egyik aktuális tárgya az a gondolkodásmód, amelyet régebben egyszerűen környezetbarátnak hívtunk, ma inkább divatosan – még a magyar irodalom érettségi szövegértés feladatában is előforduló kifejezéssel – „környezettudatos”-nak nevezünk, a kifejezés ilyen, a magyar nyelv szemléletétől idegen változatában is hódolva a nyugati nyelvek felfogásának.

A környezettudatos mégis kifejezőbb Buda esetében, hisz nála nem a környezet, a természet iránti rajongásról van szó (persze arról is), mint inkább a féltésről, aggodásról annak *tudatában*, hogy az ember gátlástalanul pusztítja saját (s nem mellesleg: más élőlények) életterét. És mint Illyés vízügyekben illetékes költője, Buda nem áall arra a következtetésre jutni, hogy a felelőtlenség *tudatosítása* művészi, költői feladat is – ha már más, aki figyelmeztessen, nem akad, vagy legalábbis nem elég hangos a szava. A program kitűzésében: vegytiszta programosság; megvalósításában: szintiszta költőiség. Ez a program – nevezzük inkább témának, noha nyilvánvaló, hogy attitűd, világnézet is egyben, szóval ez a téma nem a divat csinnadrattájával vonult be e lírába, hanem szervesen kapcsolódik az eddigi pálya ívéhez. Mintegy matematikai logikával következik a táj festői, a szülőföld gondolati és az ott élő ember szociográfiai képéből – hogy Buda Ferenc lírájának főbb szemléleti egységeit alkalmilag különválasszuk, nem feledve, hogy ezek mindig egységbe forrva léteznek nála – a fordított nézőpont, amely a – létfilozófiai és társadalmi értelemben egyszerre felfogott – embertől halad az ember által veszélyeztetett természetig.

Ha a 20. század második felére gondolunk, óhatatlan párhuzamként kínálkozik az atomtól való fenyegetettség és ennek szintén gazdag európai irodalma. Éppen csak a mai fenyegetések sokrétűbbek és bonyolultabbak (miközben az atomcsapás veszélye sem múlt el végképp). S ha valami elhatárolja Buda Ferencet ettől a – csezlav miloszi értelemben – *katasztrofista* lírától, az éppen e szemlélet szervesülése e költészet más szegmenseihez. Buda lírája a nemzeti irodalom bartóki modelljéhez kapcsolódik: nemzeti és egyetemes, természeti és történelmi ötvözése, múlt és jelen összekapcsolása hoz létre a

Bartók zenéjéből ismert gondolati és formai szintézist. A nemzet történelmi múltja mint a jelen társadalmi folyamatainak örök mércéje kapcsolódik a Buda-vers szociologikus látásmódjához, mely elsősorban a falusi, tanyasi ember életéről, közérzetéről – minden korok alulso Magyarországaról nyújt képet. Ehhez a „környezettudatos” (talán akkor inkább már „természettudatos”) szemlélet úgy kapcsolódik szervesen, hogy múlt és jelen dimenziójához a harmadikat, a jövőt is odakapcsolja. Ugyanakkor a katasztrofista nézőpontból láttatott ember nem elszigetelt pusztító lény, felelőtlenségének lenyomatai ott vannak a társadalom életében is, így e dimenzióban logikusan és hatásosan forrasztja egybe Buda a társadalom- és „természet”- (pontosabban: „ember”-) kritikát, azaz nem valamiféle fölöttünk rendelkező ismeretlen hatalom, tőlünk független szörny veszélyezteti Földünket (mint az atomkor katasztrofista verseiben gyakran), hanem ugyanaz az ember, aki a társadalom ügyeit is tékozló despota módjára intézi.

S ez az a pont, ahol a „környezettudatos” vagy katasztrofista Buda Ferenc különbözik a nyugat-európai költőktől. Jellegzetesen „magyaros” szemléletmód ez, azaz olyan gondolkodói világlátás, amely Budát úgy kapcsolja az európai líra áramába, hogy azt eredeti saját iránnyal és lendülettel gazdagítja. (S magam is szívesebben tekintem ezt az európaiság mércéjének, semmint a teljes belesimulást, mondjanak bármit is a magyar írástudókból Frankfurtban sztárt csináló korifeusok. *Magyar* európaiként ott lenni Európában: ezt tudná – mások mellett – Buda Ferenc költészete, ha a Magyarokat Kultúreurópaivá Alakító felelős intézmény módot adna erre.) Ráadásul Buda költészete a hatalom természetrajzát adva is szervesen gyökerezik az európai hagyományban. Csakhogy nála nem a szuverén individuum áll szemben valamiféle titokzatos (nehezen ellenőrizhető), óriási (egészében átláthatatlan) hatalommal – a nyugat-európai képletre ez jellemző –, hanem a mindig a kiszolgáltatott vesztes szerepére ítélt alulso Magyarország nemzeti közössége a politikai és geopolitikai értelemben is nyomasztó túlsúlytal bíró szocialista, majd a rendszerváltozás után látványosan átvedlő, ám értékrendszerét tekintve alapjaiban változatlan, hatalomgyakorlási módját tekintve ma is gyakran nemzetellenes, despotikus, környezettudatosság szempontjából különösen felelőtlen politikai elittel.

2. Zárka-versek

A nonkonformizmus, a hatalom fricskázása, a bíráló attitűd már a fiatal költőre jellemző volt. Az első Buda Ferenc-versekben dacos, szembeszegülő költői személyiség képződik meg. A szembeszegülést az alulról jöttesség, a hányatott sors tudatosítása váltotta ki. A korai versek példázatosan artikulálják e sorsot: „Nagyapámat sose láttam, / megelőzött a halálban” (*Nagyapám*); „Pincelépcsőn tanultam meg járni”; „Csetledeztem, boitladoztam félve, / s négykézláb, de fölmásztam a fényre” (*Pincelépcső*); „Sártengerben porfolyókon / jártam” (*Sártengerben*). A szembeszegülést még nem férfias magabiztossággal – kamaszos daccal fogalmazza meg: „Váljék teste puha röggé, / pihenjen és porladozzék / mindörökké” – távolítja el magától nagyapja halálát (*Nagyapám*); „Higgyétek el, nem vagyok akárki” – kezdi a *Pincelépcsőt*; „szárnyat kötve két kezemre / kiszállok a végtelenbe” – zárul a *Sártengerben*.

A költő pályakezdése a korabeli kritika számára e korai versek és a *Füvek példája* (1963) verseihez volt köthető, s csak az 1991-es év (*Csöndország* című negyedik verseskötete) hozta meg a lehetőséget, hogy a korai Buda-lírat a maga valójában ismerhessük meg. A maga helyén, az életmű nyitányaként a *Hatalmam: nyugalom* 1992-es gyűjteményes kötet tudja csak elhelyezni a feledés zsákjából szegként kibújó verseket. A most megjelent legújabb Buda-kötet, *Az én ötvenhatom* alcímmel, méltó emléket állít az egykor asztalfiókba

száműzetett pályakezdesnek. A *Túl a falon* azonban több dokumentumnál, emlékműnél: egyrészt az akkori líra köznyelvtől jórészt elütő (s pályakezdő által írott!) versek feltehetőleg önmagukban is figyelmet kelthettek volna egy más világ (értsd: másik rendszer) ötvenes-hatvanas éveinek fordulóján, másrészt a költői pálya későbbi alakulása szempontjából ma is orientáló jellegű e kötet. Az 1956-os forradalom utáni megtorlás – kevésbé emlegetett – áldozata Buda Ferenc, a szó szoros értelmében is, hisz – három verséért – börtönbe csukták, s egész költészetét illetően is, mivel több tucatnyi verse majd negyven évnyi hallgatásra ítéltetett, s ki tudja, miként alakult volna e pálya és hatástörténete, ha *igazi indulása* a maga idejében történhetett volna meg.

A számtalan kritikus felfedte s maga Buda Ferenc által, interjúkban vállalt hagyomány is differenciáltabban lett volna megítélhető. A napvilágra nem került pályakezdés, az – egyik interjúja tanúsága szerint – vécé- és cigarettapapírra lejegyzett vagy fejben őrzött börtönversek még, értelemszerűen, semmit sem mutatnak Nagy László hatásából, sőt a nyilvánvaló – s több kortárs, legmarkánsabban Ratkó József pályakezdését meghatározó – József Attila-hatás mellett a tárgyiasabb versbeszéd Szabó Lőrinc vagy Illyés Gyula mintaadására enged következtetni. S a kötet nem egy versénél félretehetjük a szövegeket mentegető szempontokat (pályakezdő költő, ötven évvel ezelőtti versízlés).

E versek egyik nagy erénye a visszafogott indulatból erőt merítő szentenciózus számvetés, a költői alaphelyzet józan felméréséből eredő tárgyilagosság, a rezignáción felülke-rekedő életbizalom, az alapvető emberi értékek győzedelmébe vetett szilárd hit.

Az illyési aforisztikus gondolatmenet kiváló példája a *Kihűl*, amely a dáridózó hatalom metaforikus képéhez illeszti a – távoli jövőig lendülő – poént:

*Kihűl a széttiport tüzek rakása,
bosszú vizez az elhagyott parázsra,
s lehányja részegen magát
a Rend.
Ám végül majd az inga
visszaleng.*

A *Törtkarúban* a költő minden erőszakos hatalom iránti megvetése (és félelme) sűrűsödik a felsorolásba: „kámzsa, kereszt, kakastoll, / csillag vagy iker S betű / egyként hallgasst parancsol”. Újra és újra megfogalmazza azonban az egyén hajlíthatatlanságának, belső sérthetlenségének gondolatát is: „Verhetnek, mint vasat, / más színre mégse váltok: / őrzöm a paraszt / és mérem a világot.” (Tűnődöm); „Kopóid kitagadtak, / börtönt adtál fiadnak, / mégis – vaskulcs a zárban – / én itt is / a szívedhez találtam / és talpraálltam, ó, hazám.” (Töredékek); „S bár sajtó talppal, kiszáradt torokkal / vonszolódom a fölvérzett uton, / kitartok végig, bárhová vezessen, / ha bárányomat így kell megkeresnem” (Falak könyve).

Míndeközben tisztában van a lehetőségek korlátaival. A *Falak könyve* szonettciklus verseiben a bezártság és kiszolgáltatottság élménye nem párosul rezignációval, tehetetlen beletörődéssel: a léthelyzetre vonatkozó reflexiók mindig túlmutatnak a börtön falain. E versek a petrarcai szonett egy tömbbe szedésének és a keresetlen, tompa asszonáncoknak a szürke egyszerűségével is a lírai alany léthelyzetének lefokozottságát fejezik ki. Az e léthelyzetre adott költői reakció is letisztult, mentes minden pátosztól. A „büntetett előéletű” örök bélyegével is bízik az idő igazságszolgáltatásában, a természet eredendő igazságosságában: „De hát sebak, a búza majd kinő, / s asztalhoz ül az itélő idő / a földgolyónyi tárgyalóteremben.” A megaláztatottság léthelyzetében – „ürülékemmel egyszintre aláztak / e szennyvözlékű névleg-emberek” – csak akkor maradhat ép és tiszta a lélek, ha a legegységibb készletet, a bosszúvágyat is elúzi magától: „higgadok: számoljanak csak mások, / nem dol-

gaim hitvány kis bosszulások". Ahogy – immár a *Túl a falon* ciklusból – *A szó* című versben (József Attila *Tudod, hogy nincs bocsánatját* parafrazálva) a viszontvád vétékét hessegeti el: „*Te nem lehetsz okos, / így vádjaidat vedd el, / s mert ember vagy, jogos / vétkeid ne kövesd el.*”

A szövegek depatetizálásához járul hozzá a börtönkörnyezetbe tartozó szókincs: a smasszerek, börtöntöltelék, a rab nyilvántartási száma, a „*köröm alá vert szeg*”, a darócruha, ablakrács, fogházfalak, tárgyalóterem, „*büntetett előéletű*”, tífuszoltás, poloska, vádirat, ürülék – a lefokozott, beszűkülte empirikus valóság meghatározta nyelvi anyag ellenében hat a stilizáló szándéknak, s erősítik a költő reflexív hajlamát. E reflexív nyelvi tudatosság is vezethetett a felismeréshez, miszerint van egyrészt a saját szavaitól megfosztott költői én („*Szárnyaszegett füst a szavam / mind odavan / mind odavan*”), másrészt a szavak értékét, hitelességét devalváló hatalom, miként a *Töredékek* másik darabja fogalmaz: „*Szavak: / hamis pénzek potyognak szerteszt. / Őrült rendszer, de van benne – beszéd.*”

A bent és kint oppozíciója is meghatározója a versbeszédnek és költői értékszemléletnek. A „*Kinőtt a fű, virágozik már a körte*” és „*Az udvaron kanyargunk körbe-körbe*” (*Séta*), az „*Ott kinn az ég vert kékszínű ezüstben, / itt kámsza leng a kinos éjjelen*” (*Az ablakon*) ellentéte. Némileg „*kívülről*”, készen kapott mintákból is építkeznek az a dac, erkölcsi tartás, amellyel a lélek igyekszik épségét megőrizni. Gyakoriak azonban a lefelé horgadó verszárlatok is: „*Gazdátlanul görög / súlynyomta semmiségem*” (*Felleg mögött*); az öntanúsításhoz fűzött ironikus hozzászólások: „*élni akarok / és megmaradni jónak. / Bár meg is halhatok / épp ebből kifolyólag*” (*Nőttem*). Vagy az esélyek szűkösségét belátó józan bölcsesség tanúságai: „*s mert mód egyébre nincs nem is lehet / az agykéregbe vésem versemet*” (*Korommezőkön*); „*Tudom: nem fog a kulcslyukon bejönni / szabadságom, sem a küszöb alatt*” (*Kinn a vasúton*). A tartás megőrzése, bármily erős rá az erkölcsi igény, oly nehéz, hogy kényszeres cselekvés kíséri tudatosítását: „*szálanként hull, fogyatkozik reményem. / De tűrni kell most könny nélkül, keményen. / S a kurta csikkel ujjam pörkölöm.*” (*Az ember olykor*)

A szabadulást után írt versek – ezek kaptak helyet a *Túl a falon* ciklusban – már az 1956-os forradalomra is félreérthetetlenül utalnak (a zárka-versekben, érthetően, szóba sem kerül: halálos kockázattal járhatott volna). Akár az „*október, őszi fákllya*” és „*Október, véres ünnep*” ikonjaiba foglaltan (*Kutya a társam*), akár az érzékszervek által felfoghatóan: „*Arany őszt, Must-illat*” és „*Füst, vér*” (1956 – *töredékek*), akár a tovatűnt ifjúság örök értékeihez kapcsoltnak jelenik meg: 1956 októberére (és az azt követő megtorlás) faragta Buda Ferencet olyan kemény tartású és szikár szavú költővé, aki mindig az emberi teljesség, természet, társadalom és ember harmonikus egységéért s a hatalom gátlástalansága ellen emel szót.

3. Árvaföld árapálya

Az 1989 előtti Buda-verseket egyfajta lefojtottság, a szürke változatos árnyalatainak kikeverése jellemzi. A kisemberi nyomorúság és kilátástalanság árnya vetül rá a többnyire a por, homok alapszíneit variáló tájra. A szülőföld kisemmizett haza, röghöz köt, nem főlemel; közösségiség csak a történelmi múltban lelhető föl, a jelenben nem marad más a költői én számára, mint a többséggel szembeni kívüllet, a kivonulás szellemi fölénye, illetve az elesettekkel és kisemmizettekkel vállalt keserű sorsközösség.

Az *Árvaföld* (2000) részben ezt a poétikát viszi tovább. Buda egyénire kikevert félhosszú versei itt azonban már ziláltabbak, hangnemüket tekintve kevésbé egyneműek. „*Maholnap / reánkszakadsz-é, / türelmes égi tető?*” – kérdezi a kötetnyitó *Arcok*, de a pusztulást a természet egyetemességébe vetítő képek egyhangúságát – „*Fonnyad a fű, / a gyökér elrohad*”; „*Te szikkadt föld, sivár homok, / vizet vagy vért iszol?*” – disz-

szonáns, a nyelv karneváli elemeit játékba hozó szemlélet töri meg. Olykor szarkasztikussá válik a hang: „*Látod, te vén hülye, / lángol a grófok szérűje! / Noked ugyan / mi gondod veled?*” Máskor a vásári kikiáltók szerepébe bújva vált ironikus hangra a költői én: „*szabad a szolga, szabad a gazda, / szabad a vásár, hej, akció! / akció! reakció! féláron / eladó, ami eladható, / vegyék csak, vegyék! mind vigyék! / míg a pajta porig ég!*”. A világ karneváli-vásári forgatagának értékporlasztó voltát érzékeltetik a – *-gal jelölt címtelen – szöveget színes-mozgalmasra mintázó szójátékok: „*hadak jönnek, új hadak: a / hangszalagrend lovagjai, bunkók / hadnagyai, öklök bajnokai, / bankók és bankok tábornokai*”. A *Türelésben* frivolan gunyoros hang fejezi ki a szellemi és természeti értékeket pazarló attitűd és a politikai visszarendeződés – tehát az erkölcs, a környezettudatosság és a politikai ésszerűség semmibevétele – miatti felháborodást:

*mert e trikolór küsedd pátriában kor- és
portársaim minden de minden többszöri
sokszori akárhányszori alkalommal használ-
ható sőt használandó tehát használatos
is: eszme téveszme rögeszme úgy ám
hölgyeim akárcsak popsi alá a tetra-
pelenka (...)*

Katalógusszerű felsorolás, enjambement, szójátékok, regiszterkeverés: ezek az új hangszerelésű Buda Ferenc-i félhosszú vers poétikai újdonságai. Miként az irónia, a szarkazmus, a mondategységek felbontása, ezek sem a költői én elbizonytalanodását fejezik ki; szó sincs itt akár a nyelv uralhatatlanságáról, akár az én felbomlásáról, megsokszorozódásáról vagy szituálhatatlanságáról. A költői én értékrendje nem változott; az említett eszközök szembesítik az olvasót a világgal, amellyel szemben a költői én most is a kívülről szellemi fölényét és erkölcsi tisztaságát választja.

A félhosszú vers egy másik, Budánál szintén újabb fejleménynek számító változata zárja az *Árvaország*-t. A *Rigmusok a századra, századvégre* címében jelölt műfajt szintén köthetjük a vásár, a karnevál vershelyzetéhez. E műfajban a bokorrímek hársányságával képes a költő e vásáriság alpári, értékeket viszonylagosító voltát érzékeltetni. A vaskos kiszólások, csujjogató felkiáltások – Nagy László *Menyegzőjére* is utalva – a mindent mulatozva eléllő felelőtlen emberről tanúskodnak:

*Festett maszkok, mosoly-mázak.
Letapossák, aki lázad.
Szétdúlják a szülőházad?
Vájd ki szemed, varrd be szájad,*

*s ím: a csörtetőök hadában,
idolok vak udvarában,
zengő-bongó utcabálban
ázunk tapsviharkabátban.*

A 2005-ös *Árapályban* ezt a négy soros strófaból építkező csúfoló rigmust viszi tovább az *Össztánc* és a *Malom*, egy újabb dimenziót is megnyitva a romantikából ideidézett haláltáncsal. Az értékrelativizmus csúfolói ezek a versek is: „*szajha szennye szűz keserve / flottul egybefűzve / tökmindegy hogy tűz a versbe / avagy vers a tűzbe*” – fűzi egybe a kereszt-

rímekkel a sorokat az *Össztánc*; „a leosztás: kinek éhkopp / kinek tele tál / fölemészti ez a világ / aki vele hál” – örli a félrímes sorokat a *Malom*.

Olyasféle hangváltás érezhető e versek kapcsán Buda költészetében, mint a *Farkasok óráját* író Baka Istvánnál: ott az *Esős tavasz* és az *Őszi esőzés* párversei érzékeltették a századvégi hangulatot ily rigmusszerűre hangolt, szándékosan túldíszített, rímjátékokkal tűzdelt versbeszéddel. Bakánál e változás a Yorick-versek még frivolabb szabadverseihez vezetett, míg Buda Ferencnél két másik verstípus felé nyílt innen ösvény. Egyik astrofikus, gondolatibb jellegű, a másik a játékoság felé vezet: limerickekhez és anagrammákhoz.

Az első változatnál érezhető, hogy még kísérleti stádiumban van az újabb regiszter kikeverése. A reflexív elemek nem mindig szervesülnek a versbe. Kritikájában Sturm László említi, hogy az *Üzenettörlés*, az *Árapály* és a *Tér, idő* zárlata túlbeszéli a verset, az utolsó sorok függelékek maradnak. Mindemellett ezek és a *Fohász a virradatban*, ha a *Rigmusok...*, *Össztánc* és *Malom* remekléseivel nem is érnek föl, az új Buda-vers izgalmas lehetőségeit ígérik, például ilyen, a józan helyzetfelmérést a groteszk látásmóddal vegyítő sorokban:

Oda az Éden. Lágy emlékeit
vak szél repíti pöndörült levélként.
Illúziód, ha volna még, temesd el –
túladni rajta ingyen vagy haszonnal
sem másokon, sem rajtad nem segít.
Gyékényt sodorni, vesszőt hajtogatni
vagy kötömböt faragni lenne jó.
De láss körül: a szép szelideket
torz, arctalan szörnyek kerülgetik.
Szegecsek. Szarvak. Fölös végtagok.
Búzád, rozsod patkányok fölzabálják.
Beüzemel e működő gyehenna.
Kinek jut majd a négyecsecsű boszorkány?
Kire marad a műlábas csikó?

Az *Elégia a működő gyehennáról* már-már apokaliptikus képeire e hűvös szikársággal megvallott értéktanúsítás válaszol: „Oda az Éden. Poklunk evilági. / De mégis: élj. De mégis: irgalom.”

Két, Budánál ritka, esetleg szintén új lehetőségeket megnyitó szerepvers kapcsolható még az előzőkhöz. A gondolati jellegű *Petőfi utolsó látomása*, és a karneváli versekhez közelebb álló, az ironikus távolságtartás ellenére is vádlón gunyoros hangú *Tiborc tűnődik*. „Fura egy fordított világ ez: / az lesz vátesz, aki lóvá tesz” – kezdődik egy remek szójátékos rímmel az utóbbi, s a befejezés is öniróniával fejezi ki a hatalommal szemben állók közös-ségének értéktanúsítását: „Így tehát, testvér, mi: Tiborcok, / húzzuk összebb a gatyakorcot.”

A limerickek és anagrammák előzményei az *Árvaföldben* a haikuk. Ám az *Árapály* rövid versei – kivételek az itt is olvasható haikuk, amelyek inkább önironikusak, a költői én létfilozófiai számvetései – ironikusabbak, olykor szarkasztikusak, nyelvi játékok konstruálják szövegüket. Társadalmi léthelyzetünk diagnózisai e versek – a limerickek közül az egyik legjobb a *Kelet-Közép*: „Lám csak, mint afféle „kis nép”, / jól reáfaragunk ismét. / Kucorgunk, haj, komám, / Balkán hús balkonán, / seggünkbe nyomják a klistélyt. / (Nálunknál balekabb nincs még.)” A limerickek és karneváli énekek társa a *Triptichon Pannóniából* – mintha Baka István Yorickja támadt volna föl Buda soraiban, csak éppen ezredvég utáni korérzékeléssel. A háromrészes vers három stációt vázol föl. Az első

stáció – *Regressio Pannoniae* – a kiskirályok, tetvek és marketingmenedzserek ellepte kert-Pannónia pusztulása; a második – *Progressio Pannoniae* – látszólagos fejlődést állapít meg: „Pannóniában voltak kuplerájok –” – hangzik a felütés, amelyre visszautal a variatív keret: „Pannónia – maga egy kupleráj.” Az *Agressio* című harmadik rész kajánul frívól gúnyrajza a szélsőséges liberalizmus másság-kultuszának: „tiszteld a Mást s engedj a ráhatásnak. / Tulajdon térfeled kínál ma társat, // fogyasztható s gyakorta válthatót. / Cseréld le hát Kevinre kis Katót / s zokon ne vedd, ha Jim is összefogdos: / voksára sandíts – az csupán a fontos.” (Kevin és Jim sem külföldiek e versben: mai „magyar” nevek.)

Buda anagrammái zseniális telitalálatok. A *Demokrácia* cinizmusig menően gúnyoros felbontása: „A morc ideák? / Cár koma, ide!” rámutat a címszó kiüresedésére, ellentétébe fordulására. A *Politika* – „Aki lop: ti. / Piti akol.” – általános síkon, a *Lendületben* az ország aktuálpolitikai síkon leleplező jellegű. (S mily remek az *Anagrammákat* anagrammázó alcím, József Attilá-san gyermeki-dacos felkiáltásával: „Mama, rágnak!...”!)

Az *Árvaföldben* még elő-előtűnnek a korábbi Buda-vers folklórmotívumai. Sámáni révület, világfa jelzik az értékörzés hagyományköreit az *Ég s föld között* félhosszú versének varázséneket és siratót idéző soraiban. A „VÉRTŐL CSUSZAMLÓS KÉRGŰ / VILÁGFA” egyszerre jelzi a mitikus tartomány létezését és utal a mítoszi hagyomány és a természet pusztulására, az ember tevékenysége következtében megbomlott harmóniára. Az *Árapályban* e mitikus tartomány már teljesen hiányzik, a természet csonkolását konkrét képek tudatosítják: „szennykloáka már a tenger / vérmező a zöld rét” (*Össztánc*). Természeti és társadalmi züllés itt már keresztény szimbolikával összefonódva jelenik meg: „összedől a jászol” (*Össztánc*), „ám mihamar teret foglal / az úri hideg / Uram Uram vond vissza a / törvényeidet” (*Malom*). Egyre gyakoribb a költő Istenhez fordulása, a „világosságra szomjazom” felkiáltása nem a felvilágosodás, hanem a megvilágosodás óhajta, még akkor is, ha a tengelyéből kifordult világ, a züllő társadalom, a züllesztő hatalom és a pusztuló természet együttes katasztrófája kikezdi a hitet is: „kereslek kerestelek / ám a neved harso-gók üresen kongó / kiáltozásától / bedugtam s bedugom fülem” (*Fohász a virradatban*).

Buda Ferenc költészete változóban, átalakulóban van. Ez az átalakulás keresésekkel, kísérletezéssel jár. De azt már ma bizton állíthatjuk, hogy gazdagodással is: ahogy szinte bezúdult e versekbe a világ, a maga karneváli alpáriságával, rikító sokszínűségével, úgy lett sokrétűbb és változatosabb a poétika. Csak egyvalami nem változott: a költői magatartás. Az az emberi tartás, alapvető emberi értékekhez ragaszkodás, makacs hajlíthatatlanság, amely Buda Ferencet Nagy László közvetlen utódává avatja. A zárka-versektől a *Füvek példáján* és *Csöndország*on át *Árvaföld*-hazánk *Árapály*áig egy nagy költészet alakulását követhetjük. A *Túl a falon* és a költő folyóiratban közölt (s már címükkel – *Rendkeresés* – is szerzőjükre valló) naplójegyzetei létösszegző számvetés szándékáról tanúskodnak. Az *Árapály* azonban újabb költői kiteljesedést ígér. Úgy legyen!